

Nòtula sobre un repertori teatral i una tradició teatral mal coneguts

Biel SANSANO
Universitat d'Alacant

Alguns professors de la UAB van *muntar* una jornada de reflexió que pretenia reunir estudiosos de l'àmbit acadèmic, crítics, dramaturgs, programadors i professionals de l'escena teatral, amb la intenció d'esperonar el debat sobre la situació del patrimoni teatral comú, sobre el repertori i sobre com podem tenir una relació més fluïda els diversos estaments que més de prop, més de lluny, treballem en la dramaturgia catalana o al seu voltant. El seminari, com va quedar palés durant les sessions diverses, era pertinent i això són algunes notes sobre la impressió que en vaig traure, barrejades amb altres preocupacions que, com a valencià i historiador del teatre, em vénen al cap quan parlem de teatre català i de repertori.

1. Els mots

El document que ha servit de base a la jornada de debat insisteix en tres mots que crec que convé precisar semànticament per saber quin és el punt de partida o, dit d'una altra manera, què és allò que suscita el debat. Aquests mots, que semblen estar dotats d'una força demiúrgica immanent per amalgamar o catalitzar tot un conjunt de coses molt diverses, són: tradició, patrimoni i repertori, i tots tres aixoplugats o acompanyats sempre dels qualificatius catalana i català.

Si recorrem als diccionaris habituals (IEC, Enciclopèdia Catalana o DCVB), amb pocs matisos de diferència, ens trobem que per *tradició*, cal entendre un 'costum, ús, norma, que ha prevalgut de generació en generació' o 'transmissió, normalment oral, de pares a fills, de fets històrics, de coneixements, de creences, de pràctiques, de costums, etc.'

Assumim un patrimoni cultural en tant que 'conjunt de testimonis que formen l'herència cultural de la societat, com les tradicions, els costums, l'art, el llenguatge, l'entorn, el paisatge, etc.', o des del cantó historicoartístic, com un 'conjunt d'immobles i objectes d'interès artístic, històric, arqueològic o científic que resten subjectes a una legislació especial per tal que sigui conservada i garantida llur protecció'.

I finalment, el repertori, *lato senso*, remet a un 'registre, índex, quadern, llibre abreujat, on hi ha escrites o impreses notícies, indicacions, etc, disposades de tal manera que

hom les pot trobar fàcilment i que remetent a un altre lloc, on són explicades més extensament' o, relacionat directament amb el que ací ens interessa, un 'conjunt d'obres musicals, teatrals, etc., que una orquestra, una companyia o una persona té apreses i està preparada per a executar o representar'.

Aquest tercer mot, com acabem de veure, presenta un sentit específic aplicat al teatre. Si ampliem una mica la nostra recerca terminològica, ens trobarem amb alguns matisos que convé recordar. Així, segons la coneguda *Enciclopedia dello Spettacolo*,¹ en el context del teatre dramàtic i musical, el terme repertori designa

1) i lavori <classici> ripresi abitualmente: l'insieme di tali lavori costituisce <il> repertorio per antonomasia; 2) i lavori (nazionali o stranieri, antichi e moderni) recitati e ripresi abitualmente in un determinato periodo e in un determinato paese: l'insieme di tali lavori costituisce il repertori odi quel paese e di quel periodo; 3) i lavori messi in scena da un teatro o da una compagnia di giro, e da questi ripresi piú volte (talora con modifiche nel cast o nell'allestimento) (...)

Patrice Pavis, en el seu conegut diccionari, entén el repertori com un conjunt d'obres representades per un mateix teatre en el curs d'una temporada o d'un període, l'extensió del qual no representa un obstacle per a la seua reestrena immediata, o un conjunt d'obres d'un mateix estil o d'una mateixa època.

També, segons el *Dictionnaire Encyclopédique du Théâtre* (1991), es tracta d'un

Ensemble de pièces montées par un metteur en scène, une compagnie ou un théâtre et liées par un principe de cohérence. Employé seul, sans complément de nom, le répertoire désigne l'ensemble des chefs-d'oeuvre de la littérature française et étrangère qui sont couramment joués. (...) En ajoutant un déterminant à ce terme, on peut former des sous-ensembles (<le répertoire tragique>).

A França, el mot amb un sentit teatral, aparegué cap a la fi del segle XVII amb la formació de la Comédie-française (per oposició a la Comedie-Italienne), i designava en primer lloc el llistat de les obres que la companyia representava. A més,

Le répertoire s'associe à l'idée de <patrimoine> (national uniquement au début, puis à partir du milieu du XIXe siècle, international). Fondé en apparence sur un consensus général, qui le dote d'une valeur d'objectivité, il est pourtant susceptible de variations selon les époques. (...)

De produit d'une pratique théâtrale, le répertoire va évoluer au cours du XXe siècle vers la notion de projet. C'est Copeau qui, le premier, met la réflexion sur le

---

¹ Per a aquesta obra i les següents, vegeu la bibliografia final.

répertoire au fondement de son entreprise de <renovation dramatique> conçoit et réalise un type de répertoire susceptible de <régénér> le théâtre et le goût du public: équilibre raisonné entre les classiques français et étrangers, les modernes déjà produits ailleurs et les créations véritables. Modèle qui sera repris par la plupart des <théâtres de répertoire> (...)

Finalment, per a Agnes Pierron, el repertori remet necessàriament a una companyia, i “L’idee de répertoire est conservatrice. C’est la transmission et la conservation d’ouvrages élus, jugés dignes d’être remis à l’affiche périodiquement.”

Dit d’una altra manera, patrimoni remet a tradició, a un patrimoni *heretat* que cal, més o menys, protegir i preservar. I el repertori delimita, d’una forma oscil·lant al llarg dels temps, una part d’aquesta tradició i aquest patrimoni teatrals que cal preservar de manera particular, mitjançant la seua reposició regular en els escenaris.

Ara, crec que la jornada de debat se suscita al voltant de quina és l’avaluació que fem de la tradició escènica i del repertori teatral (sense tenir en compte l’estranger) i que –adjuntant-hi aquell determinant *nostrat*– gremialment (?), acadèmicament (?), convenim a designar català.

Com hem vist, el sentit de repertori teatral ha canviat força al llarg del segle XX, i veig difícil avançar en el debat si hem de partir de conceptes com patrimoni teatral o tradició. Es tracta de nocions que hem heretat, que són consuetudinàries i que tenen un valor esquemàtic referencial. Avui dia el teatre implica molts altres llenguatges escènics a més del de la “llengua natural”, propi del concepte de teatre naturalista, al qual remetent les definicions reportades.

És per això que cal que retrocedim en el temps, i que partim del sentit primigeni que tenia durant el segle XVIII i XIX, quan hi havia la necessitat de fixar un repertori com a *propi*, per veure si podem aclarir-nos una mica. No debades, com ja he recordat, el concepte de repertori teatral nasqué per oposició a un altre repertori de moda aleshores (francés vs. italià), i servia per remarcar dos conceptes diferents: d’una banda, el de pertinença nacional; de l’altra, la llengua *nacional* que s’hi feia servir. Dubte molt que el debat ara encetat vulga endinsar-se en els viaranys esvarosos que ens durien a definir quin és el repertori *nacional* català. Una altra cosa és que el que vulguem fixar és el repertori de Catalunya. Cap problema, però diguem-ho clarament.

Per la meua banda, si de cas, em propose un objectiu més modest, parcial –ai las!–: parlar del conjunt d’obres que, segons un consens general, estan dotades d’un valor objectiu i són dignes de ser representades regularment, en tant que creacions

artístiques, dramàtiques, que s'expressen o es vehiculen en llengua catalana, i són representatives d'una cultura, d'una tradició escènica, d'una societat, d'un país, etc. És a dir, aquell conjunt d'obres *escrites* (produïdes) en català que, *grosso modo*, poden constituir el patrimoni dramàtic, la tradició teatral i, al capdavant, el repertori dels països de parla catalana, que per fer-ho curt, denominem Països Catalans. Vaja, un altre eufemisme? Què hi farem!

Això ens posa davant d'un altre interrogant: coneixem realment el nostre patrimoni teatral i la nostra tradició? dels Països Catalans? Del nostre àmbit lingüístic? O en l'expressió que ara volen posar de moda, *del sistema lingüístic que els corresponents estatuts d'autonomia dels territoris hispànics de l'antiga Corona d'Aragó reconeixen com a llengua pròpia*? Expressat d'una altra manera: disposem d'una història mitjanament completa del teatre català? (Si es vol, podem repetir els eufemismes suara esmentats). Perquè si disposem d'aquest instrument, potser serà més fàcil l'elaboració d'un *repertori*. Pense que ni coneixem bé la nostra tradició teatral, ni encara hem fet una història del teatre amb cara i ulls.

2. El problema d'elaborar un repertori a partir de la tradició comuna

Durant la jornada de debat, em vaig prendre la molèstia d'anotar els noms que eren posats sobre la taula cada vegada que algun dels ponents o dels participants en el col·loqui improvisava –a tall d'exemple– alguns dels dramaturg i obres que formaven part d'un hipotètic *repertori* referencial. Si fa no fa, els noms més reiterats –deixe de banda les obres esmentades– van ser els següents: Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol, Ignasi Iglésias, Joan Puig i Ferrer, Carles Soldevila, Josep M. de Sagarra, Joan Oliver, Salvador Espriu, Joan Brossa, Josep M. Benet i Jornet o Rodolf Sirera.

Per uns o per altres, var ser esmentats una sola vegada altres autors com Víctor Català, Juli Vallmitjana, Joan Maragall, Ferran Soldevila, Ramon Vinyes, Ignasi Carrion, Millàs-Raurell, Carme Monturiol, Frederic Soler, Emili Vilanova, Francesc Fontanella o Eduard Escalante.²

Reconec que no és una llista representativa de la jornada, però la reporte aquí ací en tant que indicativa d'algunes de les visions que circulen en determinats ambients. Aquestes visions panoràmiques tendeixen cap a la contemporaneïtat i la fragmentació

---

² Ignore si en la versió escrita de les intervencions que recullen les actes la relació de noms és més generosa. Com ja he dit, cite a partir de les notes que vaig prendre durant la jornada.

regional del repertori. Vegem-ne algunes dades. D'una banda, hi trobem esmentats dos autors valencians, Eduard Escalante i Rodolf Sirera. El primer, hi apareix perquè el va posar sobre la taula un altre valencià, Josep Lluís Sirera; i la referència al segon, ignore si ve motivada pel fet que també era un dels ponents, al fet que ell sol representa la *quota* valenciana, o als mèrits propis de la seua obra dramàtica, que els té.

També em fa pensar en aquesta idea de la *quota*, el fet que –si no recorde malament– atés que els insulars no van poder assistir-hi, no calia esmentar-ne cap dramaturg. Repasse les notes i no trobe cap referència a Joan Ramis, Guillem Roca, Pere d'A. Penya o a cap dramaturg del segle XX. *Item* més: i la *quota* que correspon a Jordi Pere Cerdà i els seus veïns? Sóc conscient que no es tracta d'una qüestió de quotes, però moltes vegades, en alguns debats, quan escolte algun nom valencià o balear, no deixo de tenir la impressió que per al ponent, sí que ho és. Ha demostrat que té un referent d'*aquells* i que ja ha quedat bé. Però, coneix realment aquells autors, aquelles obres?

D'altra banda, tot això em duu a una segona consideració. Vaig anotar referències elogioses a Vilanova o Maragall, mentre que Escalante, Soler o Fontanella apareixen de gaidó, esmentats més atzarosament. I és inevitable preguntar-se pel coneixement que tenim de la nostra tradició dramàtica. El teatre còmic breu dels segles XVI, XVII, XVIII i XIX, entrarà en el repertori o no? I Josep Robrenyo, del qual ara mateix l'Albert Mestres acaba d'editar el seu teatre català, serà digne d'aquest hipotètic repertori? I tots aquells altres autors i textos dels quals no disposem d'edicions crítiques, que coneixem a través de publicacions –amb freqüència– divulgatives o de circumstàncies, i dels quals a penes tenim estudis de substància, podem decidir que entraran o no en el repertori? I Frederic Soler, que encara no disposa d'una edició ben feta com les de Robrenyo o Escalante, hi serà inclòs?

Finalment, si “perdonem la vida” a dramaturgs com Fontanella o Ramis, la *Festa o Misteri d'Elx* i part de tot el teatre lligat a la festa i tradicions populars seran considerats a l'hora de fixar el repertori? I les modalitats lingüístiques? Com és fàcil de comprendre, atesa la nostra història tan singular, les preguntes es poden multiplicar amb una casuística molt diversa i enfadosa.

De tot el que acabe d'exposar fins ara, em sembla que més que una tradició dolenta, maleïda o ignorada, tenim una tradició mal coneguda i, cada vegada més, fragmentada. Perquè si en la història social de la llengua es remet amb freqüència a la fragmentació de la consciència lingüística, atés l'actual mapa autonòmic i a la planificació

governamental de minorització lingüística i cultural, cada vegada detecte més netament aquesta regionalització en els àmbits teatrals.

Des del meu punt de vista, es tracta d'una fragmentació que pren dues direccions: en primer lloc, cap al dialectalisme i l'aïllacionisme més casolans; en segon, cap a l'assimilació lingüística, amb la temptació última de triomfar a Madrid, que és on hi ha el *mercat del treball*. Tot plegat fa que cada vegada els lligams entre les *tradicions autonòmiques* d'una mateixa llengua o cultura apareguen més diluïts. Més inefables, i per això mateix, més fràgils.

3. Una llengua llengua transparent

Adés he fet referència al *sistema lingüístic que els corresponents estatuts d'autonomia...* que, facècia o no, contribueix decididament a fragmentar aquesta idea de repertori *compartit*. Estem massa habituats al fet que la política cultural pròpia no deixi de ser un apèndix (quan és alguna cosa) de la cultura espanyola que promociona l'estat.

Al País Valencià –i pel que sé, a les Illes Balears les coses sembla que fa temps que van per aquest mateix camí–, el procés d'aculturació planificat pel govern conservador, concretat d'una manera particular en l'exaltació i promoció de tot allò que és castellà per projectar la imatge de castellà = valencià, i de marcar el monolingüisme valencià com un conflicte permanent, dóna els seus resultats en l'escena. Per exemple, la Mostra de Teatre Valencià d'Alcoi, que va nàixer en tant que promoció de les companyies valencianes i, sobretot, en valencià, actualment és majoritàriament un aparador del teatre valencià fet en castellà. S'hi juga obertament a l'ambigüitat calculada. El mercat té unes lleis, i els diversos sectors implicats s'hi sotmeten perquè el que volen és treballar. En una llengua o altra, però treballar, representar, que els seus textos arriben a l'escena i al públic.

És molt possible que encara no hàgem acabat de pair –al País Valencià si més no– el fet que el teatre independent, gran part del qual havia fet una aposta molt decidida per lligar el nou teatre a una identitat lingüística i nacional, ha estat substituït per uns dramaturgs i companyies que intenten superar un determinat “conflicte lingüístic” i jugar les exigències del mercat, diluint la llengua pròpia, fent-la transparent. Si més no, és el que pense quan veig determinats títols que tenen un caràcter homònim en castellà

i català, quan es pren part en jornades, certàmens, taules rodones i sota l'epígraf teatre valencià cap tot. Tan sols hi compta el marc geogràfic autonòmic.

Ho exposa molt gràficament el professor i crític Nel Diago,³ quan en prologar un volum d'obres que vol donar compte de la nova escriptura dramàtica valenciana, remarcava que “por escritura dramática valenciana entiendo aquí la realizada por todo aquél que vive y trabaja (es decir: produce) en el marco políticamente conocido por Comunidad Valenciana, independientemente de la lengua utilizada.” Més endavant, apunta el fet que els nous autors no fan causa ideològica del idioma, “Simplemente, escriben en su lengua natural o en la que mejor dominan”. Així, moltes vegades, el públic, el lector, no percep una tradició, un patrimoni o un repertori diferenciats. Tot forma part del mateix teatre espanyol, perquè la llengua pròpia és transparent o acomodaticia. Virtual.

Sóc conscient que les paraules de Nel Diago s'emmarquen en el context d'aquell volum. No obstant això, no puc evitar preguntar-me si tal com van les coses, si la tradició i el repertori no estan lligats necessàriament a una llengua, si la llengua ja no depén ni d'aquell *sistema lingüístic compartit*, em pregunte dic, si al capdavall el repertori s'haurà de fixar tan sols a partir d'un referent geogràfic. Un repertori en què entraran Salvador Espriu i Adolfo Marsillach?, Max Aub i Rodolf Sirera?

4. Treball continuat

Segurament que el meu text pot semblar excessivament *filològic*, però el fet cert és que cada vegada que sent parlar del repertori català, em trobe més perdut, més aïllat, perquè cada dia em resulta més palés que anem –si no hi som ja– cap a la fragmentació, cap a la regionalització d'un repertori que fins ara enteníem únic. Per combatre aquesta fragmentació –si és que hi ha algun interès a combatre-la– potser és convenient que comencem definint el que volem entendre per repertori català i coneixent millor la història del teatre que, fins ara, hem convingut a considerar català o dels Països Catalans. O que decidim fixar restrictivament el repertori de Catalunya, perquè és menys problemàtic. Ja ho he dit, cap problema. Però siguem coherents i diguem les coses pel seu nom.

---

³ Vegeu Nel DIAGO, “La escritura dramática valenciana finisecular: de islas y archipiélagos”, en *Islas*, Universitat de València, 1996, p. 11-24. Prenc les cites de les p. 11 i 19.

No ignore que és un tema complex en el qual s'haurien de comprometre tots els sectors implicats, des de les administracions i institucions que hi tenen competències, fins als diferents gremis que en formen part o que s'hi relacionen. Mentre esperem que això arribe, què podem fer? Per on començar? És difícil de dir. Però, en una jornada com aquesta, segurament cal començar per expressar la voluntat de continuar reflexionant, debatent, dialogant, entre tots els sectors.

Alhora, hi ha algunes iniciatives, relativament transversals, que no sé si fem servir per fer conèixer, per divulgar el que aquí ens reuneix. Parle, per exemple, de la trobada d'Aules de Teatre (AT) de la Xarxa Joan Lluís Vives. Aquestes aules de teatre poden servir, com a mínim, per fer conèixer el patrimoni teatral català? Les AT poden intentar planificar i intercanviar accents en les seues aules a fi que els públics respectius coneguen i escolten textos i accents diversos? S'ha donat el cas d'alguna trobada d'AT amb una planificació d'aquests intercanvi? I parlant d'intercanvis, seria molt difícil que els diversos accents i textos s'escoltaren en els escenaris del que és la capital del teatre per excel·lència, Barcelona? Hi intervenen tants interessos!

Potser són massa interrogants i massa bones intencions. Però estic convençut que si no abandonem l'actitud de donar per sabudes i acceptades determinades etiquetes heretades de la història literària, del teatre independent o de la mal anomenada transició política, si no les revisem i les posem al dia i, amb nous ulls, assumim el que calga assumir, serà difícil saber de què parlem, serà impossible posar-nos-hi d'acord i treballar en una mateixa direcció: conèixer millor la tradició i el patrimoni que compartim, definir un repertori teatral català, compartit o com li vulguem dir. Si algun dia arribem a conèixer amb profunditat quina ha estat la nostra història teatral, potser llavors podrem avaluar si es tracta d'una tradició dolenta, maleïda o ignorada.

Silvio d'Amico (dir.), *Enciclopedia dello Spettacolo*, Roma, 1954 [1975].

Michel CORVIN (dir.), *Dictionnaire Encyclopédique du Théâtre*, Bordas, París, 1991.

Nel DIAGO, "La escritura dramática valenciana finisecular: de islas y archipiélagos", en *Islas*, Universitat de València, 1996, p. 11-24.

Patrice PAVIS, *Diccionario del teatro. Dramaturgia, estética, semiología*, Paidós, Barcelona, 1990.

Agnès PIERRON, *Dictionnaire de la Langue du Théâtre. Mots et moeurs*, Dictionnaires Le Robert, París, 2002.